

”עוד אך פעם”: נויִת בראל קוראת שמעון אדף

נויִת בראל

וְלֹא יִדְעֵתִי שְׁאֲצַטְרֵךְ לְחַיּוֹת
אֶת מוֹתְךָ, וְכַמָּה פְּשׁוּט יִהְיֶה לְנַסַּח
אֶת זֶה. כְּמוֹ שְׁאֵמָא
הַסְּבִירָה לְנִכְדִים, לֹא נִרְאָה
אֶת אֲבִיכָה עוֹד אֶף פְּעַם. וְשִׁמְעֵתִי
אוֹתָהּ בּוֹכָה, לֹא הִקִּינָה
הַזֹּאת הַמְּנַהֶמֶת, רַק הַשְּׁטֵף
שֶׁל מִי שְׁכּוֹחוֹתָיו אֶפְסוּ בְּלִהְבָה.
וְהֵם שְׁאֵלוּ תְּפוּסֵי תְּמִיחָה
אִם טַפְסֶת לְכוּכֵב, מָה
תַּעֲשֵׂי אִם יִפֹּל, אִם תִּהְיִי רַעֲבָה.
הִיא הַנִּיחָה אוֹתָם בְּמִסְתּוֹר
הַקְּסָאָם וּבָאָה יְפוּתָה אֶל
הַסְּלוֹן שֶׁשׁ יִשְׁבְּתִי
וּכְבֵּר אֶמְרֵתִי
כְּמָה פְּשׁוּט לְרֹאוֹת אֶת זֶה
בְּחִשְׁבָּה כְּמוֹ גְּחֵלֶת —
לְאַבְד יֵלֵךְ פְּרוּשׁוֹ תְּמִיד לְאַבְד יֵלֵךְ.¹

ספר הזיכרון של שמעון אדף לאחותו המתה הוא דברי הימים שלאחר המוות. עמודי הפנים והחוץ של האובדן. במקום שיש בו מוות יהיה בהכרח גם זיכרון חי, ואת הכתיבה על המוות תאפשר רק נוכחותם המשולבת זה בזה, בשיתוף האהבה. מה מתיר כתיבה כזו? אילו פרקים ושרירים רגשיים מופעלים בה? מהו מושג התחושה בהתייחס אליה? השיר שהובא לעיל מתחיל באי ידיעה. שימבורסקה אמרה:

משוררות אמיתיות חייבות גם הן לומר שוב ושוב, "איני יודעת". כל שיר מסמן מאמץ להשיב על ההצהרה הזאת אבל ברגע שהנקודה האחרונה מונחת על הדף מתחילה

1 שמעון אדף, "[ה. וְלֹא יִדְעֵתִי שְׁאֲצַטְרֵךְ לְחַיּוֹת]", יגאל שוורץ (עורך), אביבה־לא, אור יהודה: כנרת, זמורה־ביתן, דביר, 2009, עמ' 12.

המשוררת להסס; היא מבינה שהתשובה המסוימת הזאת היתה תחליף גמור ולחלוטין לא מספק. ולכן המשוררות ממשיכות לנסות.²

מלכודת ההיגיון של החולה העומד למות כובלת את הצופה בו, הסועד אותו, בהווה מתמשך. אי אפשר לחשוב על העתיד. כשאנחנו אחוזי אימה מול חוסר האונים של החולה, אנחנו עומדים בפני הווה אחד שאין לו סוף, כאילו הייתה תוחלת החיים של המחלה הסופנית נצחית. מה יהיה אחר כך? אין אחר כך. המחשבה על "לְחִיּוֹת / אֶת מוֹתֶךָ" או "לְנַסֵּחַ / אֶת זֶה" אינן קיימות אלא בשקט שאחרי האימה והסבל של המחלה. זהו הדבר החדש, תחת האבל. מהי האפשרות הנגדית שמעמידה הפנייה אל האחות המתה? לדבר את מותך? לכתוב את מותך? האי ידיעה היא תוצר של תדהמה. לחיות אֶת מותך, ולא עם מותך. אותו מודוס של קיום שהיה בלתי נתפס, שלא נחשב מעולם. את המוות אפשר רק לא לדעת; והוא נחוה בשמו המפורש ("אֶת מוֹתֶךָ"), אבל כשמדובר בניסיון לנסח את המוות – לא לחיות אותו – אדף משתמש בכינוי הרומז "זה": "וְכַמָּה פְּשׁוּט יִהְיֶה לְנַסֵּחַ / אֶת זֶה". זה: המפלצת המשנה צורה מספרו של סטיבן קינג; הפעימה החיה שאין לה שם; הרגש הנשמר עלום ברובד ההבעה הלשונית המנסה להיות מעובדת לכדי מילים; המהומה. והינה, הניסוח אינו של המשורר, אלא של אימו. המשורר מצטט את ההסבר שלה, והפשוט שבפיה הוא המסובך שאצלו בלשון. לחיות, פירושו לנסח. "מה זו המחשבה?" לאקאן כתב:

התשובה אינה שרויה ברובד שבו מניחים שמהותה היא להיות שקופה לעצמה ולדעת את עצמה כמחשבה. אם כבר, היא מצויה דווקא ברובד של העובדה שכל ישות אנושית בהיוולדה שרויה במשהו שאנו מכנים המחשבה, אך שחקירה מעמיקה יותר של המחשבה מוכיחה [...], שבלתי אפשרי לחלוטין לתפוס במה מדובר, אלא בהישענות על החומר שלו, המכונן על ידי השפה בכל המסתורין שלה.³

על המסתורין הזה מדברת האם השכולה עם נכדיה בשפה חושית: "לא נְרָאָה / אֶת אֲבִיבָה עוֹד אֶף פְּעַם". היא מישירה מבט אל מה שאי אפשר להביט בו ומגלה בכאב את הסוד הפשוט. עוד אף פעם. המוות מעוור, מכבה את האור. הרולד פינטר כתב: "אֵל תַּבְּטִיט, / הַעוֹלָם עוֹמֵד לְהַעִיף מֵתוֹכֹ אֶת כָּל הָאֹר / וְלִדְחֵס אוֹתָנוּ בְּתֵא הַחֶנֶק שֶׁל הַחֲשֵׁכָה, / הַמְּקוֹם הַשָּׁחַר וְהַדָּשָׁן וְהַשׁוֹנֵק".⁴ כמה מהוסה הדיבור בתוך בור כזה. "וְשִׁמְעֵתִי / אוֹתָהּ בּוֹכָה", דברים של ילד לאחותו על אימם, באינטימיות של סודות הלב. בכי חרישי כמו אוויר החודר מבעד פקק.

2 ויסלבה שימבורסקה, פניני נובל: מבחר נאומים של כלות וחתני פרס נובל לספרות, מאנגלית: ענבל שגיב, שולמית אלמוג (עורכת), ירושלים: כתר, 2007, עמ' 150.

3 ז'אק לאקאן, מהי הוראתי, מצרפתית: נחמה גסר עם אילנה רבין, מרקו מאואס (עורך מדעי), תל אביב: רסלינג, 2008, עמ' 124.

4 הרולד פינטר, "שיר", מאנגלית: נויט בראל, בית העם: גלריית פועלים לאמנות ושירה (ינואר 2009), <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3653114,00.html>

הספר אביבה־לא כולו כמו הבכי הזה של האם. אין הוא קינה מנהמת, אלא "שֶׁטֶף / שֶׁל מִי שְׂכֹחוֹתָיו אָפְסוּ בְּלִבָּהּ". השיר הפותח את הספר הוא הצהרת כוונות: "אֲנִי בְּמַצֵּב אֵיךְ לְהַגְדִּירוֹ וְאֶקְרָאָהּ אֲבִיבָה־לֹא אֶקְרָאָהּ אֵינְחוֹת / וְאֲדַבְּרָהּ בּוֹ יִשְׂרָוֹת לֹא עַל דְּרָךְ הַשִּׁירָה אֶלָּא לְפִי כָּאֵב / וְזֹאת הִיא תּוֹרְתוֹ אֵין לוֹ תּוֹרָה – ⁵ ספר אזכרה. ומהו הציטוט? לדבר ישירות, לפי כאב, נגד הרוחות העזים המחרבים את מבני האובדן, את מבצרי הזיכרון. כשהלשון אינה מספקת היא מיוצרת מחדש לצורכי הכאב. אין קצה חוט, אין נחות, אין כוחות, אין הנחות, אין נחת, אין אחות. בשיר ה אנחנו מובלים אל העיניים שלא יראו עוד אף פעם, אל האוזניים השומעות בכי. אנחנו שומעים את צלילי השטף מתוך ההברות, את האפס מבעד לאפר. אנחנו מוכרחים לשים לב לדמעות וללהבות, למים ולאש. יסודות העולם התמוטטו, נבלעו בבור זה, השותת אפלה וצלמוות. המתה והחיה, לשתייהן אזלו הכוחות; האחת מדברת והשנייה שתוקה. האח מדבר אליה. בשיר הבא ידבר אדף אלינו הקוראים, לא אל המתה, על ליבה השוקע בחול של אמו: "הִיָּה לָהּ לֵב כְּבֵד מִן הָאוֹקְיָנוֹס / לְאֲמִי / וְהוּא שְׁוֹקֵעִי"⁶. האובדן אינו ים, הוא מדבר מקראי מבעית – אך כזה שרק קראנו ולא חוונו, ואין לנו מושג: "אֲתֶם חֲשִׁים בְּעֵצְמוֹת אֶת הַמְדַבְּרִי? / אֶת הַסְּפִינוֹת טְבוּעוֹת, תְּקוּעוֹת / בְּחֹל כְּמוֹ צִלְבִים, אֶת הַבּוֹרוֹת רִיקִים / מְכוֹכְבִים, אֶת דִּפְקֵי בְרֵד הַמֶּן / אֲתֶם זוֹכְרִים?"⁷ אבל כאן, בשיר ה, המוות בפי הילדים ועל פי תפיסתם. הם "תְּפוּסִי תְּמִיָּה", מציבים בתמיחתם את השאלות שמבוגרים אינם שואלים, שאלות של הנסיך הקטן: "אִם טְפֹסֶתָ לְכוֹכֵב, מָה / תַּעֲשִׂי אִם יִפֹּל, אִם תִּהְיִי רַעֲבָה"⁸. אצל סנט־אכזופרי הילדים "מבינים את סוד החיים": "כִּךְ טִיבִים שֶׁל הַמְּבַגְרִים, וְאֵין לְדוֹן אוֹתָם לְכַף חוֹבָה. עַל כֵּן חִיבִים הַיְלָדִים לְהִתְיַחֵס אֲלֵיהֶם בְּסִלְחָנוֹת וּבְאֲרֵךְ־רוּחַ"⁹. סבתם עונה להם במעשים; היא מגינה ומסתירה. כמה נרפות וכמה כוח גלומים בד בבד בפועל "הניחה" כאן: "וְהִיא הִנִּיחָה אוֹתָם בְּמִסְתָּר / הַקְּסָאָם"¹⁰. במרחב המוגן בעיר שדרות מוסתרים החיים מפני המוות וכל ספִיחיו. כאן דואגים. השורות הבאות – "וּבָאָהּ פְּיוּחָה אֵל / הַסֵּלוֹן שֶׁם יִשְׁבְּתִי / וְכָבֵד אֶמְרָתִי" – מהדהדות קינה מספר תהלים. רחוק מעיני הילדים. במרחב של זיכרון, "שֶׁם יִשְׁבְּנוּ גַם־בְּכִינוֹ בְּזַכְרָנוּ" (תהלים קל"ז 1). השורות האחרונות הן צל של מסקנה אחרונה על המוות, מסקנה שאדף מגלה לאחות המתה על מותה. אחרי ששמע את ההסבר הפשוט "לֹא נִרְאָה / אֶת אֲבִיבָה", הוא רואה בעצמו מתוך האפלה: "כְּמָה פְּשׁוּט לְרְאוֹת אֶת זֶה / בְּחֶשֶׁכָה כְּמוֹ גַחְלֵת – / לְאֲבֵד יְלֵד פְּרוּשׁוֹ תְּמִיד לְאֲבֵד יְלֵד"¹¹. הטור החותם את השיר, כמו סימן אין־סוף, נארג ונאסף ואז נפתח שוב מחדש. הסימטריה מייצגת תנועה שאינה

5 אדף, [א. שֶׁל מִי הַזְּמֵן הַזֶּה], יגאל שוורץ (עורך), אביבה־לא, אור יהודה: כנרת, זמורה־ביתן, דביר, 2009, עמ' 7.

6 אדף, [א. הִיָּה לָהּ לֵב כְּבֵד מִן הָאוֹקְיָנוֹס], יגאל שוורץ (עורך), אביבה־לא, אור יהודה: כנרת, זמורה־ביתן, דביר, 2009, עמ' 13.

7 שם, שם.

8 אדף, הערה 1 לעיל.

9 אנטואן דה סנט־אכזופרי, הנסיך הקטן, מצרפתית: אריה לרנר, תל אביב: עם עובד, 1971, עמ' 18.

10 אדף, הערה 1 לעיל.

11 שם.

נפסקת; נחש הנושך את זנבו; פרפטואום מובילָה; "לימבו הילדים". לעולם לשוב ולאבד, לעולם "לחיות / אַת מוֹתֶךָ". הילד שאבד, הילד במרחב המוגן וגחלת הילד שתבער ולא תפחת. אמיר גלבע כתב: "יִדְעֵנוּ תְּמִיד: אִין לְדְבָרִים קֶץ. / אַךְ מֵהוּ הַחֹזֵר וְחֹזֵר וַיִּכְבֵּר בְּלִי לְאוֹתָת / הַקּוֹל הַלּוֹחֵשׁ / חֵי הַחַי וְנִמְת הַמֵּת / וְאִם צוֹעֵק וְאִם שׁוֹקֵט".¹²

תל אביב

---

12 אמיר גלבע, "על סגנון", שירים בבוקר בבוקר, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1987.